

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Cytowania dokumentów elektronicznych w wydawnictwach naukowych

Author: Anna Matysek

Citation style: Matysek Anna. (2017). Cytowania dokumentów elektronicznych w wydawnictwach naukowych. "Nowa Biblioteka" Nr 4 (2017), s. 53-68.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Anna Matysek

Zakład Zarządzania Informacją
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: anna.matysek@us.edu.pl

Cytowania dokumentów elektronicznych w wydawnictwach naukowych

Abstrakt: Celem artykułu jest analiza stosowania norm i standardów opisów bibliograficznych dokumentów elektronicznych przez wybrane wydawnictwa naukowe. Przybliżono normy dotyczące przypisów bibliograficznych do dokumentów elektronicznych oraz Citation Style Language i jego zastosowanie w programach do zarządzania bibliografią. Analizie ilościowej poddano instrukcje dla autorów publikowane na stronach internetowych wydawnictw. Porównano systemy powołań, zasady tworzenia przypisów bibliograficznych, przykłady opisów, oraz sprawdzono ich zgodność z normą PN-ISO 690.

Słowa kluczowe: Bibliografia załącznikowa. Citation Style Language. Norma PN-ISO-690. Opis bibliograficzny dokumentów elektronicznych. Powołania. Przypisy bibliograficzne

Wstęp

Jedną z podstawowych form komunikacji naukowej są publikacje w postaci artykułów czy monografii. Każdy autor, przystępując do pracy naukowej, zapoznaje się z literaturą przedmiotu, a następnie, uzupełniając przedstawianą myśl czy wyniki badań, cytuje wybrane źródła. Nieodłącznym elementem publikacji naukowych są zatem przypisy bibliograficzne i bibliografia załącznikowa cytowanych dokumentów. Coraz częściej wyniki działalności badawczej i naukowej publikowane są w formie elektronicznej. Tym samym rośnie liczba cytowanych zasobów elektronicznych, które, podobnie jak dokumenty

tradycyjne, przybierają wiele form¹, przez co ich opisy bibliograficzne zawierają różne elementy. Ponadto na stronach internetowych często brak informacji niezbędnych do ich jednoznacznej identyfikacji, a tym samym do przygotowania poprawnego opisu bibliograficznego, np. nie można odnaleźć informacji o twórcy czy dacie utworzenia strony. Jeszcze większy problem z poprawnym opisem bibliograficznym może się pojawić, gdy odwołujemy się np. do zamkniętych list dyskusyjnych lub dynamicznie wygenerowanych wyników z bazy danych. Wśród innych problemów można wymienić: alinearność i hipertekstowość dokumentów elektronicznych, nietrwałość informacji, możliwość dokonywania nieudokumentowanych modyfikacji (Narojczyk, 2005, s. 57–67). Pomimo istnienia norm międzynarodowych i krajowych dotyczących tworzenia opisów bibliograficznych w kwestii tej panuje dowolność, a często zdarza się, że wydawnictwa nie podają żadnych wytycznych ani przykładów opisów dokumentów elektronicznych. Autorzy przygotowujący teksty do różnych wydawnictw w większości przypadków stosują odmienne opisy bibliograficzne cytowanych dokumentów elektronicznych. Przykładowo podanie adresu strony internetowej, w zależności od zaleceń wydawnictwa, można poprzedzić wyrażeniem: „Dostępny w”, „Dostępny w Internecie”, „Dostępny w World Wide Web”, „Pobrane z”, „Tryb dostępu”. Znaczne różnice występują też np. w formacie daty dostępu do dokumentu. Mimo iż pisano już o problemach opisów w bibliografiach załącznikowych (Bajor, Langer, 2010) oraz cytowań dokumentów elektronicznych (Śliwińska, 2000), sytuacja nie zmieniła się na lepsze. Dużym ułatwieniem jest stosowanie programów do zarządzania bibliografią, które generują opisy bibliograficzne w konkretnym stylu, jest to jednak jedynie automatyczna konwersja opisu z jednego stylu do innego, a nie rozwiązanie zmierzające w kierunku ujednoczenia. Z kolei problem ulotności dokumentów online rozwiązuje w pewnym stopniu stosowanie Digital Object Identifier (*Digital*).

Celem artykułu jest analiza stosowania norm i standardów dotyczących powołań, przypisów bibliograficznych i bibliografii załącznikowych w czasopismach naukowych z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej oraz w uniwersyteckich wydawnictwach naukowych. Analizie poddane zostaną wytyczne dla autorów w zakresie tworzenia opisów bibliograficznych dokumentów elektronicznych.

¹ Podstawowe rodzaje dokumentów elektronicznych omówił Krzysztof Narojczyk (2005), wyróżniając elektroniczne wersje wydawnictw tradycyjnych, a także programy komputerowe, bazy danych, strony WWW oraz elektroniczne systemy komunikacji.

Bibliografia załącznikowa, powołanie, przypis – krótko o terminologii

Przed przystąpieniem do analizy wskazówek wydawniczych dotyczących tworzenia powołań, przypisów i bibliografii załącznikowych warto przypomnieć podstawowe definicje związane z podejmowanym tematem. Według normy PN-ISO 5127: 2005 *Informacja i dokumentacja. Terminologia* przypis to „wskazówka umieszczona u dołu strony bądź na końcu dokumentu lub części dokumentu w celu wyjaśnienia lub uzupełnienia informacji podanych w tekście głównym” (PN-ISO 5127, 2005). Stosuje się kilka rodzajów przypisów, ale najpopularniejsze z nich to przypisy bibliograficzne (Bajor, Langer, 2010). Przypis bibliograficzny to notka zawierająca opis bibliograficzny cytowanego dzieła (Antczak, Nowacka, 2008). Z kolei bibliografia załącznikowa, która stanowi uzupełnienie opisów bibliograficznych zawartych w przypisach bibliograficznych, to „wykaz dokumentów cytowanych i/lub wykorzystanych przez autora dzieła, bądź tylko związanych z tematem” (PN-79/N-01222/07, 1979).

Coraz częściej bibliografia załącznikowa pełni jednocześnie funkcję przypisów bibliograficznych, a stosowanie przypisów uzależnione jest wtedy od wykorzystanego systemu powołań. Powołanie jest

krótką formą przypisu umieszczoną w obrębie tekstu głównego w nawiasach okrągłych lub dodaną jako uwaga u dołu strony, na końcu rozdziału lub na końcu całości tekstu. Powołanie służy do identyfikacji publikacji, z której przejęto materiał przytoczony w tekście, sparafrazowany pomysł itp., i do określenia dokładnej jego lokalizacji w obrębie publikacji źródłowej (PN-ISO 690, 2002).

Normalizacja przypisów bibliograficznych

Pierwsza polska norma dotycząca przypisów bibliograficznych obejmujących dokumenty elektroniczne: PN-ISO 690-2:1999 *Informacja i dokumentacja – Przypisy bibliograficzne – Dokumenty elektroniczne i ich części*, wprowadzała normę międzynarodową ISO 690-2:1997. Zasady tworzenia przypisów do dokumentów tradycyjnych określono w normie PN-ISO 690:2002 *Informacja i dokumentacja – Przypisy bibliograficzne – Zawartość, forma i struktura*. W 2012 r. opublikowano normę PN-ISO 690:2012 *Informacja i dokumentacja – Wytyczne opra-*

cowania przypisów bibliograficznych i powołań na zasoby informacji, która zastąpiła PN-ISO 690-2:1999 oraz PN-ISO 690:2002. W normie zawarte są jedynie wytyczne dotyczące powołań na dokumenty elektroniczne, brak w niej ściśle określonego wzoru opisu bibliograficznego, a zamiast niego podano wymagania i przykłady opisów bibliograficznych, które mogą być podstawą do opracowania jednolitych zasad. Więcej o problemach dotyczących zawartości i stosowania normy pisała Ewa Rozkosz (2012). W normie, obok podstawowych zasad opracowania przypisów, podano dodatkowe wymagania dla następujących elektronicznych zasobów informacji:

- elektronicznych wydawnictw zwartych, baz danych i programów komputerowych;
- elektronicznych wydawnictw ciągłych;
- elektronicznych list dyskusyjnych, blogów i wiadomości elektronicznych.

W dokumencie omówiono i podano przykłady dla 3 systemów powołań:

- systemu „nazwa i data” (system harwardzki), w którym w tekście umieszcza się nazwę twórcy i rok wydania powoływanego zasobu, a wykaz cytowanych dokumentów porządkuje się alfabetycznie według nazwisk twórców;
- systemu numerycznego, w którym w tekście, w nawiasach okrągłych, kwadratowych lub indeksie górnym, pojawiają się numery cytowanych zasobów, zasoby te w bibliografii załącznikowej uporządkowane są w kolejności ich pierwszych cytowań, a następne powołania na dany zasób informacji otrzymują ten sam numer co pierwsze;
- ciągu przypisów (nazywanego także tradycyjnym), w którym w tekście, w nawiasach okrągłych, kwadratowych lub indeksie górnym, pojawiają się numery cytowanych zasobów, zasoby te w bibliografii załącznikowej uporządkowane są w kolejności występowania w tekście, a następne powołania na dany zasób informacji powinny być podane pod odrębnymi numerami przypisów (PN-ISO 690, 2012).

Stosowanie konkretnego systemu powołań determinuje zatem układ bibliografii załącznikowej, a także kolejność elementów w opisach bibliograficznych.

W załączniku B normy PN-ISO 690-2012 wyszczególniono elementy, które powinny znaleźć się w większości przypisów do drukowanych i elektronicznych zasobów informacji, oraz wskazano ich zalecaną kolejność. W przypadku wydawnictw zwartych i ciągłych oraz dokumentów niesamoistnych w tych wydawnictwach wyszczególniono elementy wymagane dla zasobów dostępnych online. Osobno podano wymagane elementy dla wiadomości elektronicznych, list dyskusyjnych,

biuletynów informacyjnych i podobnych zasobów. Dla autorów, którzy chcieliby zastosować normę w praktyce, przydatny jest załącznik C, zawierający przykłady przypisów bibliograficznych do:

- książek elektronicznych i wydawnictw zwartych dostępnych online;
- dokumentów niesamoistnych w wydawnictwach zwartych dostępnych online;
- wydawnictw ciągłych dostępnych online;
- dokumentów niesamoistnych w wydawnictwach ciągłych dostępnych online;
- witryn internetowych i ich fragmentów;
- wiadomości elektronicznych;
- dokumentów ikonograficznych, map, nagrań dźwiękowych, partytur, opisów patentowych (także dostępnych online).

Mimo zalecającego charakteru normy i pewnej dowolności w stosowaniu zawartych w niej zasad może ona być podstawą do stworzenia własnych wytycznych, wypracowania konkretnego stylu stosowania przypisów bibliograficznych w danym wydawnictwie. Stałym, ujednoliconym fragmentem opisu dokumentów dostępnych w Internecie mogłoby być zastosowanie: wyrażenia „[online]” po tytule dokumentu; formatu daty: „[przełączany 2 kwietnia 2006]”; a także zwrotu: „Dostępny w:” przed adresem URL. Przydatnym elementem normy są przykłady opisów bibliograficznych różnych typów dokumentów dostępnych online.

Na podstawie nieaktualnych już norm PN-ISO 690-2:1999 oraz PN-ISO 690:2002 liczne polskie wydawnictwa naukowe opracowały zasady tworzenia opisów bibliograficznych cytowanej literatury, opublikowany został także podręcznik ułatwiający tworzenie przypisów, powołań i bibliografii załącznikowych (Antczak, Nowacka, 2008). Oprócz wymienionych norm funkcjonuje wiele innych standardów i stylów opisów bibliograficznych dokumentów elektronicznych, tworzonych przede wszystkim w Stanach Zjednoczonych. Krzysztof Narojczyk (2005) opisuje standardy: MLA (Modern Language Association), Chicago, CBE (Council of Biology Editors) oraz APA (American Psychological Association).

Citation Style Language

W programach do zarządzania bibliografią problem różnorodności stylów i standardów opisów rozwiązano przez zastosowanie Citation Style Language (CSL). CSL jest językiem bazującym na XML, w którym można zdefiniować sposób tworzenia powołań i bibliografii

załącznikowych. Po wprowadzeniu metadanych dla cytowanego dokumentu i wybraniu określonego stylu narzędzie generuje odpowiedni opis bibliograficzny. CSL umożliwia kopiowanie stylu pomiędzy programami – przenoszenie cytowań, przetwarzanie opisów i bibliografii oraz łatwą zmianę stylu na inny. Twórcom języka przyświecały 3 cele:

- utworzenie otwartego systemu, niezależnego od oprogramowania i formatu dokumentu;
- pokrycie pełnego zakresu stosowanych stylów cytowań: od nauk ścisłych, przez humanistyczne, do społecznych;
- uwolnienie użytkowników od złożonego i czasochłonnego zadania formatowania bibliografii załącznikowej.

CSL, początkowo zaimplementowany w Open Office, zyskał popularność w 2006 r., gdy uruchomiony został program do zarządzania bibliografią Zotero (Fenner, 2010). W repozytorium CSL (*Official*) dostępnych jest ponad 8000 stylów. Wśród nich pojawiają się polskie style, obecnie jest ich 11, z czego 6 dodano w latach 2016–2017 (*Zotero*). Język jest też wspierany przez twórców oprogramowania Mendeley i wykorzystywany w coraz większej liczbie innych programów do tworzenia i zarządzania bibliografią (*CitationStyles*). Citation Styles Language, mimo iż nie stosuje jednego standardu, a nawet, sądząc po liczbie dostępnych stylów w repozytorium, nie zmierza do ujednoczenia w tym zakresie, jest jednak pewnym rozwiązaniem problemu tworzenia opisów bibliograficznych.

Wykorzystanie norm i standardów w praktyce

Wielość standardów i stylów, nowe narzędzia do zarządzania bibliografią oraz zalecający charakter normy ISO-690:2012 skłoniły autorkę niniejszego artykułu do przeanalizowania wytycznych dla autorów publikujących w polskich czasopismach naukowych z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej oraz w uniwersyteckich wydawnictwach naukowych. W badaniu porównane zostały stosowane systemy powołań oraz zasady tworzenia przypisów bibliograficznych do dokumentów elektronicznych i bibliografii załącznikowych. Zanalizowano także przykłady opisów bibliograficznych dla różnych rodzajów dokumentów elektronicznych.

Standardy w polskich naukowych czasopismach z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej

W bazie naukowych i branżowych polskich czasopism elektronicznych Arianta, po wybraniu kryteriów: dziedzina – bibliotekoznawstwo i informacja naukowa, oraz rodzaj – naukowe, wyświetla się lista 76 czasopism. Analizie poddanych zostało 39 czasopism, które na stronach internetowych zamieszczają wskazówki dla autorów. Nie uwzględniono 3 czasopism, których redakcje odsyłają do instrukcji wydawnictw uniwersyteckich, tym samym ich wytyczne zostały ujęte w drugiej części badania. W pozostałych przypadkach nie udało się ustalić materiału badawczego.

Wyniki analizy zostały zestawione w tabeli 1. W znacznej części czasopism (26), choć nie wszystkie redakcje jasno o tym informują, stosowany jest tradycyjny system powołań (ciąg przypisów), a wykaz cytowanych dokumentów porządkowany jest alfabetycznie według nazwisk twórców. W 5 czasopismach wykorzystywany jest system „nazwa-data”, a w 2 – system numeryczny. Redakcje 6 czasopism nie podają żadnych wytycznych tworzenia powołań, przypisów bibliograficznych czy bibliografii załącznikowych.

Tabela 1. Standardy i systemy powołań stosowane przez redakcje czasopism

	System powołań			Norma/standard opisu bibliograficznego		
	ciąg przypisów	system nazwa i data	system numeryczny	PN-ISO 690-2:1999	PN-ISO 690:2012	APA
Liczba wystąpień	26	5	2	8	0	4

Źródło: Opracowanie własne.

Obok systemów powołań, które wyznaczają sposób tworzenia bibliografii załącznikowych, pozostaje jeszcze kwestia wymaganych elementów w opisach bibliograficznych cytowanych dokumentów. W instrukcjach wydawniczych 8 czasopism wskazano na zgodność opisów z wycofaną już normą PN-ISO 690-2:1999, natomiast ani jedna instrukcja nie odwołuje się do aktualnej normy PN-ISO 690:2012. Niektóre redakcje stosują własne wzory, w pewnym stopniu dostosowane do nieaktualnych już norm. Dwie redakcje podały krótką informację, by opisy tworzyć zgodnie z obowiązującymi normami, zapewne chodziło tu o wycofane już dokumenty. Z kolei redakcje 4 czasopism korzystają

ze standardu APA (wydanie 6.), w miarę dokładnie podając sposób tworzenia powołań i przykłady opisów bibliograficznych.

W większości wskazówek dla autorów zamieszczone są wzory opisów, dodatkowo uzupełnione przykładami. Takie instrukcje przygotowało 25 redakcji, niestety, dokładniejsza analiza wykazała, że istnieją duże rozbieżności w strukturze opisów dokumentów elektronicznych. Większość wydawnictw podaje wzór z przykładem dla szeroko pojętego dokumentu elektronicznego, nie uściślając, o jaki rodzaj dokumentu chodzi. W 6 przypadkach jest to podstrona strony internetowej czy plik PDF, w 4 przypadkach – dokument elektroniczny na CD-ROM, a w kilkunastu innych (co w zestawieniu w tabeli 2 ujęte zostało we właściwej kolumnie) podano przykład opisu strony WWW lub artykułu w czasopiśmie elektronicznym. 8 redakcji uwzględniło w swoich wytycznych co najmniej 4 rodzaje dokumentów elektronicznych. Liczbę przykładów dla poszczególnych rodzajów dokumentów elektronicznych zestawiono w tabeli 2. Najczęściej, bo w 16 przypadkach, podawany jest przykład opisu bibliograficznego artykułu w czasopiśmie elektronicznym, a także strony WWW (14 wystąpień). Nieco rzadziej zamieszczone są przykłady opisów książek (7 wystąpień) i rozdziałów w książkach (6 wystąpień). W 3 instrukcjach opublikowano przykłady dla blogu/forum internetowego oraz hasła w encyklopedii, a w 2 – opis czasopisma internetowego

Tabela 2. Liczba przykładów opisów bibliograficznych różnych rodzajów dokumentów elektronicznych

Rodzaj dokumentu elektronicznego	Liczba wystąpień przykładu opisu
Artykuł w czasopiśmie	16
Strona WWW	14
Książka	7
Rozdział w książce	6
Blog, forum internetowe	3
Hasło w encyklopedii	3
Czasopismo jako całość	2
Materiały konferencyjne	1
Lista dyskusyjna	1
Korespondencja e-mail	1

Źródło: Opracowanie własne.

jako całości. Pojedyncze przykłady opisów dotyczą materiałów konferencyjnych, list dyskusyjnych oraz korespondencji e-mail. Na uwagę zasługuje instrukcja dla autorów „Toruńskich Studiów Bibliologicznych” (Kowalska, 2015), w której podano wiele przykładów opisów dla 9 rodzajów dokumentów elektronicznych. Analiza przykładów opisów bibliograficznych wykazała ponadto, że pomimo deklarowania zgodności z normą PN-ISO 690 zaledwie w 3 przypadkach opisy dokładnie zgadzają się z jej zaleceniami.

Na podstawie tych danych można wysnuć wniosek, że systemy powołań określone są w miarę precyzyjnie, ale w zakresie opisów bibliograficznych panuje różnorodność stylów i w wielu przypadkach brak wyraźnych wskazówek, jak stworzyć poprawne opisy bibliograficzne różnych rodzajów dokumentów elektronicznych. Wykorzystanie norm w przypadku większości redakcji (poza kilkoma) albo jest wybiórcze (np. brakuje elementu opisu, nie zgadza się format daty), albo zupełnie odbiega od zaleceń. Z kolei najliczniej występujące przykłady opisów artykułów z czasopism elektronicznych oraz stron WWW mogą świadczyć o tym, że są to najczęściej cytowane dokumenty elektroniczne. Być może mniej popularne, zestawione w tabeli 2 dokumenty elektroniczne nie są cytowane na tyle często, by redakcje widziały potrzebę opracowania odrębnych wzorów opisów bibliograficznych. W takim przypadku ułatwieniem dla autorów może być wskazówka, że cytując dokumenty internetowe, opis bibliograficzny należy uzupełnić o wyrażenie „[online]” oraz datę i adres dostępu. Przygotowane przez redakcje wzory i przykłady opisów różnych rodzajów dokumentów elektronicznych z pewnością są znacznym ułatwieniem dla autorów, a w samym czasopiśmie występują ujednolicone opisy bibliograficzne.

Standardy w uniwersyteckich wydawnictwach naukowych

Druga część badania dotyczyła wytycznych dla autorów publikujących w wydawnictwach uniwersyteckich. Analizie poddano 19 wydawnictw uniwersytetów wyszukanych w rejestrze *Instytucje szkolnictwa wyższego* serwisu POL-on.

Wszystkie wydawnictwa udostępniają na swoich stronach internetowych wskazówki dla autorów, ale 2 nie podają szczegółowych wytycznych odnoszących się do przypisów bibliograficznych i bibliografii załącznikowych. Z kolei 2 inne zamieściły jedynie krótką informację, że opisy powinny być ujednolicone. Ze względu na szeroki zakres tematyczny wydawanych publikacji część wydawnictw dzieli swoje instrukcje na grupy, np. dla nauk humanistycznych i pozostałych lub

monografie i czasopisma. Jeżeli chodzi o systemy powołań, panuje tutaj większa różnorodność niż w przypadku wcześniej analizowanych czasopism. Większość wydawnictw (11) zamieszcza wzory i instrukcje dla systemu powołań tradycyjnego oraz harwardzkiego, a 3 uwzględniają wyłącznie system tradycyjny. W 2 wydawnictwach jako uzupełnienie wymienionych systemów wymienia się też liczbowy. Pomimo wyszczególniania systemów powołań pojawiają się błędy w nazewnictwie systemów (np. tradycyjny i oxfordzki, czy tradycyjny i amerykański). Jeżeli chodzi o wskazówki dotyczące tworzenia samych opisów bibliograficznych, dokumenty tradycyjne uwzględniane są w 14 wydawnictwach, ale tylko 8 z nich podaje wymagane elementy opisów dokumentów elektronicznych. Najczęściej zamieszczany jest przykład opisu bibliograficznego strony internetowej (5 razy) lub artykułu w czasopiśmie online (3 razy), ale żaden z nich nie jest zgodny z normami. Na tle panującej różnorodności i niewielkiej liczby konkretnych przykładów wyróżnia się instrukcja wydawnicza obowiązująca w Wydawnictwie Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, w której wymieniono i podano przykłady opisów 4 dokumentów elektronicznych: portalu internetowego, artykułu internetowego z czasopisma, opisu internetowego publikacji (książki), wydawnictwa zwarte go na CD-ROM (*Instrukcja*). Co istotne, w przeciwieństwie do redakcji czasopism naukowych żadne z wydawnictw w swoich wytycznych nie powoływało się na normy dotyczące przypisów bibliograficznych.

Niezbyt szczegółowe wytyczne redaktorskie przygotowane przez uniwersyteckie wydawnictwa naukowe mogą wynikać przede wszystkim z ogólnego, wielodziedzinowego profilu tych wydawnictw. Publikują one monografie, wydawnictwa seryjne i czasopisma, co może utrudniać opracowanie jednego wzoru opisów bibliograficznych. Być może wydawnictwa nie dostrzegły jeszcze rosnącej popularności cytowań różnego rodzaju dokumentów elektronicznych lub nie mają potrzeby ujednolicenia opisów bibliograficznych w obrębie wszystkich swoich publikacji. Tak szczegółowe wytyczne dużo łatwiej przygotować redakcji konkretnego czasopisma.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza wytycznych w zakresie tworzenia powołań, przypisów bibliograficznych do dokumentów elektronicznych i bibliografii załącznikowych, pomimo niewielkiego materiału badawczego, wykazuje różnorodność stosowanych stylów. Przede wszystkim w ist-

niejących wytycznych i przykładach opisów bibliograficznych obecność dokumentów elektronicznych jest niewielka. Poza nielicznymi przypadkami brakuje przykładów opisów do innych dokumentów niż strony internetowe i artykuły w czasopismach elektronicznych, a przecież dany rodzaj wpływa na zawartość i kolejność elementów opisu bibliograficznego. Brak instrukcji i przykładów opisów może przyczynić się do powstawania błędów w opisach, podawania niekompletnych danych, a tym samym utrudniać odnalezienie cytowanego źródła. Konieczność sprawdzenia i niejednokrotnie poprawienia opisów przysparza dodatkowej pracy także redakcjom. Autor przygotowujący publikację, powołując się na dokumenty elektroniczne, może próbować dostosować się do niepełnych wytycznych redakcji lub – w przypadku braku instrukcji – wypracować własny wzór takiego opisu, np. z wykorzystaniem normy PN-ISO 690:2012, co jednak jest czasochłonne. Może nawet zniechęcić się do uwzględniania w cytowanej literaturze dokumentów elektronicznych. Korzystanie z oprogramowania do zarządzania bibliografią to wygodne rozwiązanie, ale i tu pojawia się konieczność wybrania odpowiedniego stylu z obszernej listy, który nie zawsze wpisze się w panujące w wydawnictwie zasady.

Wydaje się, że dążenie do ujednoczenia opisów bibliograficznych, ściśle stosowanie norm zawierających tylko ogólne wytyczne, jest już niemożliwe. Przede wszystkim na świecie funkcjonują tysiące wersji opisów bibliograficznych. Wydawnictwa i redakcje przez lata wypracowały własne zasady tworzenia opisów bibliograficznych, wykorzystując zalecenia norm czy standardy międzynarodowe. Ponadto inne wzorce stworzono dla nauk humanistycznych, a inne dla nauk ścisłych i przyrodniczych. Rosnąca liczba czasopism, a jednocześnie standardów i ich modyfikacji, nie popularyzuje stosowania norm, a programy komputerowe umożliwiają łatwą i szybką konwersję danych. Jeżeli chodzi o same wzory i przykłady opisów bibliograficznych, instrukcje wydawnicze z pewnością nie są aktualizowane zbyt często, skąd może wynikać niewielka liczba przykładów dla dokumentów elektronicznych. Niektóre dokumenty elektroniczne, np. listy dyskusyjne, wiadomości e-mail, wyniki generowane z baz danych, być może są cytowane na tyle sporadycznie, że opracowanie dla nich przykładów opisów nie jest konieczne. Sensownym rozwiązaniem, które mogłoby ułatwić pracę autorom i wydawnictwom, byłoby wybranie jednego z funkcjonujących stylów w repozytorium CSL lub przygotowanie własnego stylu i udostępnienie go autorom.

Na zakończenie autorka postanowiła podzielić się własnym doświadczeniem związanym z cytowaniem dokumentów elektronicznych. Przy-

gotowując tekst do „Nowej Biblioteki”, należy zastosować reguły APA, a na stronie internetowej czasopisma podane są przykłady opisów bibliograficznych dla 4 typów dokumentów elektronicznych: książki, rozdziału w książce, artykułu z czasopisma oraz dokumentu internetowego. Podczas pisania niniejszego artykułu autorka korzystała z programu do zarządzania bibliografią Zotero, a przypisy były wykonane automatycznie z zastosowaniem dostępnego w programie standardu APA. Pomimo znacznego ułatwienia w tworzeniu powołań i opisów bibliograficznych w wykazie literatury niezbędne okazało się wprowadzenie niewielkich poprawek do automatycznie wygenerowanych opisów. Podane przez redakcję wskazówki w zakresie tworzenia powołań i przykłady przypisów oraz możliwość wyboru odpowiedniego stylu w programie Zotero znacznie usprawniły pracę nad tekstem.

Literatura

- Antczak, M., Nowacka, A. (2008). *Przypisy, powołania, bibliografia załącznikowa : jak tworzyć i stosować : podręcznik*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Bajor, A., Langer, H. (2010). *Zasady opracowywania bibliografii załącznikowych na przykładzie wybranych publikacji* Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. W: D. Pietruch-Reizes (red.), *Zarządzanie informacją w nauce* (s. 133–144). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bajor, A., Seweryn, A. (2007). *Analiza poprawności dokumentacji bibliograficznej artykułów naukowych na podstawie materiałów do bazy danych CYTBIN*. W: E. Gondek, D. Pietruch-Reizes (red.), *Studia z informacji naukowej i dyscyplin pokrewnych*. (s. 181–202) Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- CitationStyles.org – The Citation Style Language – open and free citation styles (2017). Pobrano z: <http://citationstyles.org/> (31.01.2017).
- Digital Object Identifier System. (2017). Pobrano z: <https://www.doi.org/> (31.01.2017).
- Fenner, M. (2010). *Citation Style Language: an interview with Rintze Zelle and Ian Mulvany*. Pobrano z: <http://blogs.plos.org/mfenner/2010/09/24/citation-style-language-an-interview-with-rintze-zelle-and-ian-mulvany/> (31.01.2017).
- Instrukcja dla autorów publikujących w Wydawnictwie Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. (2015). Pobrano z: <http://www.ujk.edu>.

- pl/wydawnictwo/wp-content/uploads/2015/01/instrukcja_wydawnicza.pdf (31.01.2017).
- Kowalska, M. (oprac.), (2015). Wskazówki dla autorów publikujących na łamach „Toruńskich Studiów Bibliologicznych”. Pobrano z: <http://www.home.umk.pl/~tsb/sites/default/files/wskazowki.pdf> (31.01.2017).
- Narojczyk, K. (2005). *Dokument elektroniczny i jego opis bibliograficzny w publikacjach humanistycznych*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Official repository for Citation Style Language (CSL) citation styles. (2017). Pobrano z: <https://github.com/citation-style-language/styles> (31.01.2017).
- PN-79/N-01222/07 Kompozycja wydawnicza książki – Bibliografia załącznikowa. (1979).
- PN-ISO 690: 2002 Dokumentacja. Przypisy bibliograficzne. Zawartość, forma i struktura. (2002).
- PN-ISO 690:2012 Informacja i dokumentacja – Wytyczne opracowania przypisów bibliograficznych i powołań na zasoby informacji. (2012).
- PN-ISO 5127: 2005 Informacja i dokumentacja. Terminologia. (2005).
- Rozkosz, E. (2012). Polska norma bibliograficzna PN-ISO 690 | Edukacja Informacyjna. Pobrano z: <http://www.edukacjainformacyjna.pl/2013/12/polska-norma-bibliograficzna-iso-690/> (31.01.2017).
- Śliwińska, E. (2000). Opis bibliograficzny dokumentów elektronicznych : standardy dla potrzeb cytowania w przypisach. *EBIB*, (6). Pobrano z: <http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib4/sliwinska> (31.01.2017).
- Zotero Style Repository. Pobrano z: <https://www.zotero.org/styles/?q=polish> (31.01.2017).

Załącznik 1

Wykaz czasopism z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej poddanych analizie

1. „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum”, red. nac. J. Konieczna, 1989-, ISSN 0860-7435.
2. „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia”, red. nac. W. M. Kolasa, 2009-, ISSN 2081-1861, e-ISSN 2300-3057.
3. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, red. nac. A. Hamryszczak, 1959-, ISSN 0518-3766.
4. „Biblioteka”, red. nac. A. Jazdon, 1997-, ISSN 1506-3615, e-ISSN 2391-5838.
5. „Biblioteka – Centrum Informacji”, red. nac. M. Bogacz, 2008-, ISSN 1899-4458.

6. „Biblioteka i Edukacja”, red. nac. E. Piotrowska, 2012-, ISSN 2299-565X.
7. „Biblioteka w Szkole”, red. nac. J. Wasilewski, 1991-, ISSN 0867-5600.
8. „Bibliotekarz Lubelski”, red. nac. G. Figiel, 1956-, ISSN 0137-9895.
9. „Bibliotekarz Lubuski”, red. nac. A. Buck, 1996-, ISSN 1426-4005.
10. „Bibliotekarz Opolski”, red. nac. A. Hałubiec, 2011-, ISSN 2083-7321.
11. „Bibliotekarz Podlaski”, red. nac. Ł. Zabielski, 2000-, ISSN 1640-7806.
12. „Bibliotekarz Zachodnio-Pomorski”, red. nac. L. Bąbolewski, 1959-, ISSN 0406-1578.
13. „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy”, red. nac. J. Gwóźdź, 2009-, ISSN 1734-6576.
14. „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, red. nac. A. Obrębski, 1949-, ISSN 0006-3940.
15. „Biuletyn Nauczycieli Bibliotekarzy”, red. nac. A. Marcol, 2012-, ISSN 2300-5955.
16. „Dolnośląski Informator Bibliotek Pedagogicznych”, red. nac. U. Tobolska, 2012-, ISSN 2299-2936.
17. „Edu-wsparcie”, red. G. Brzezińska, B. Lewandowska, M. Biedrzycka-Gładka, 2014-, e-ISSN 2353-9569.
18. „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, red. nac. B. Warząchowska, 1995-, ISSN 1426-3777.
19. „Folia Bibliologica. Biuletyn Biblioteki Głównej UMCS”, red. nac. M. Juda, 1990-, ISSN 1230-2376 , e-ISSN 2449-8246.
20. „Folia Toruniensia”, red. nac. J. Tandecki, 2000-, ISSN 1641-3792.
21. „Hereditas Monasteriorum”, red. nac. M. Derwich, 2014-, ISSN 2299-5609, e-ISSN 2299-9078.
22. „Infotezy”, red. nac. A. Jachimczyk, 2011-, ISSN 2083-3652.
23. „Język, Komunikacja, Informacja”, red. P. Nowak, I. Koutna, 2006-, ISSN 1896-9585.
24. „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media”, red. nac. A. Gołda, 1998-2002; 2010-, ISSN 1505-4195, e-ISSN 2451-2575.
25. „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, red. nac. B. Wysocka, 1929-, ISSN 0551-3790.
26. „Podkarpackie Studia Biblioteczne”, red. nac. B. Jaskowska, 2012-, ISSN 2084-9338.
27. „Poradnik Bibliotekarza”, red. nac. J. Chruścińska, 1949-, ISSN 0032-4752.
28. „Przegląd Biblioteczny”, red. nac. E. B. Zybert, 1927-, ISSN 0033-202X.
29. „Przegląd Biblioterapeutyczny”, red. nac. W. Czernianin, 2011-, ISSN 2084-1353.
30. „PTINT Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej”, red. nac. D. Pietruch-Reizes, 1993-, ISSN 1230-5529.
31. „Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy”, red. nac. J. Chwastyk-Kowalczyk, D. Hombak, T. Mieleczarek, 1995-, ISSN 2080-4938, e-ISSN 2449-898X.

32. „Rocznik Biblioteki Uniwersyteckiej”, red. nac. H. Suchojad, 2009-, ISSN 2080-7341.
33. „Roczniki Biblioteczne”, red. nac. A. Żbikowska-Migoń, 1957-, ISSN 0080-3626.
34. „Toruńskie Studia Bibliologiczne”, red. nac. G. Gzella, 2008-, ISSN 2080-1807.
35. „Warsztaty Bibliotekarskie”, red. nac. W. Olczykowska, 2004-, ISSN 1732-7008.
36. „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi”, red. nac. J. Puchalski, 2006-, ISSN 1897-0788.
37. „Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne”, red. nac. B. Sosińska-Kalata, 1972-, ISSN 0324-8194, e-ISSN 2392-2648.
38. „Zarządzanie Biblioteką”, red. nac. M. Wojciechowska, 2009-, ISSN 2081-1004.
39. „Zielonogórskie Studia Bibliotekoznawcze”, red. A. Buck, P. Bartkowiak, P. Kalisz, 2002-, ISSN 2299-3363.

Załącznik 2

Wykaz uniwersyteckich wydawnictw naukowych poddanych analizie

1. Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (<http://www.kul.pl/1114.html>)
2. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego (<http://wyd.ug.edu.pl/>)
3. Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (<http://www.press.amu.edu.pl/>)
4. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego (<https://www.wuj.pl/>)
5. Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach (<http://www.ujk.edu.pl/wydawnictwo/>)
6. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (<http://www.wydawnictwo.uksw.edu.pl/>)
7. Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (<http://www.wydawnictwo.ukw.edu.pl/>)
8. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego (<https://wydawnictwo.uni.lodz.pl/>)
9. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (<http://www.wydawnictwo.umcs.lublin.pl/>)
10. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (<http://wydawnictwo.umk.pl/pl>)
11. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego (<http://wydawnictwo.uni.opole.pl/>)
12. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego (<http://wydawnictwo.univ.rzeszow.pl/>)
13. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego (<http://www.wn.usz.edu.pl/>)

14. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (<http://wydawnictwo.us.edu.pl/>)
15. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku (<http://wydawnictwo.uwb.edu.pl/>)
16. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (<http://wydawnictwo.uwm.edu.pl/>)
17. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego (<http://www.wuw.pl/>)
18. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego (<http://www.wuwr.com.pl/>)
19. Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego (<http://www.ow.uz.zgora.pl/index.php?Wydawnictwo>)

Anna Matysek

The Department of Information Management
The Institute of Library Science and Scholarly Information
University of Silesia in Katowice
e-mail: anna.matysek@us.edu.pl

**Citations of electronic documents
in scholarly publications**

Abstract: The object of the article is to analyse the application of norms and standards of bibliographical descriptions of electronic documents by selected scholarly publishers. The text familiarises the reader with the norms concerning bibliographical footnotes appended to electronic documents as well as the Citation Style Language and its application in bibliographical management software. A quantitative analysis was performed upon the guidelines for authors published on the websites of the publishers. The systems of references, the principles of the creation of bibliographical footnotes and the examples of descriptions were compared, and the compatibility of these items with the PN-ISO 960 norm was verified.

Keywords: Attachment bibliography. Bibliographical description of electronic documents. Bibliographical footnotes. Citation Style Language. The PN-ISO 690 norm. References